

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Uppvidinge m. f. Adress: Furåkra, "Kräksmåla."
 Socken: Ålgö m. f. Berättat av: Susanna Erlendsson, m. f.
 Uppteckningsår: 1940. Född år 1808. i Ålgö socken

Uppteckningen berör "De Underjordiska"
 (Vättarna.)

Obs! Strängen, som "stad fadder" åt Vättarna Lästid: 18-14'

Vol: 1.

Sidor 1:— 24.

+ Särskilt 2. Blad teckningar.

Skriv endast på denna sida!

1.)
Av min mormor Susanna har jag följande sägner, men även andra fäder hava bidragit med sina uppgifter till vad, som nedan följer. — Det framgår tydligt att i den gamla folktroen man gjorde sig den föreställningen att i jorden, stenarna och även träden bodde ett dvärgfolk, dock mest i jorden, därför fingo dem ofta "de underjordiske".
Obs: Noga!! Att de gamle fäderna vore övertygade om de "underjordiske" tillvara bevisas tydligt därpå. När mormor m. f. gamla källade ut ett vatten på jorden, så spottade han först och sade sedan, "Å här ngra, som ä ä rädda för varmt, så gå undan, så ja inte skällas Er!" Räkade man skälla en "tätte" så han fick brämbälar på kroppen, så fick man själv

8.)

ACC. NR. M. 6940 : 2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sådana blåsor. Men det gick att "Tona"
"Vätten" om man på plattan där man hett
ut det heta vattnet offrade litet span-
varm mjölk eller maltöl. Kunde man
skallat någon "Vätte" synnerligen svårt, så
var bäst att gräva ner "En 5-skilling" ^(mynt)
motvarande våra 10-öringar, (troligen) Set var
ett litet "sölvermynt" sade mormor. Lika-
ledes måste man ödmjukt "Be Vätten om
förlåtelse." Vättarna vara små, högt
en aln höga, de vara "mörkhylta", kläs-
da i grått vadmal och en röd toppluva
på huvudet. På fötterna bura dam prästkor.
Men kropps dam vara så små, så "Höjden
starkaste gobbe för en "Vättes Örfil." Se oo-
ra "Vätt-älskande, så ett halvt hänsägg räk-
te till en måltid åt en "Vätte", sade mormor.
Satta underjordiska folk förde Absolut

samma levnadssätt, som vi människor
göra ovan jorden. Således bildade dem
familjer, föda och uppfostra barn
o. s. v. "Vättarna" ar. mycket reuliga. Mor-
mor sade. Om t. ex. Barnets vaggan
var så placerad, att när "Barnung-
en" pissade på rej och urinen rann
genom vaggbänken ner under gol-
villjorna, så kunde hända, att "Vättes"
boddde under denna del av stuggol-
et och då fick sin bostad orenad, då
fick barnungen vara spredad även
underjordiske tills man flyttade vag-
gan till en plats där ej "Vättes" bod-
de inunder. "Vättarna" voro arbetsam-
ma och skickliga i sina yrken. Set fanns
konstnärer bland dem, som gjorde på
fina arbeten i miniatyrer, att det var en

verklig glädje att se därpå. Se gamle has-
de och hött hur, som dam "hamrade & juss-
lade i sina smedjor under stenarna." Vät-
tarnas kvinnor voro goda väverskor.
Se "vava, så fin vav, som garnet varit
av "Löskanät" = (obs! Spindelkräb) och Lik-
väl var han så lat att när dam "Pres-
de sina svå vävar till att Blekas på
gräset i våra ängar, så gick ej dagg eller
regn igenom väven." "Vättar" vi gärna
vara tillsammans med "Kristet folk" för
så han blir då salig på Sammeda om
han fick beblanda sig med Kristnat
blod sade mormor. "Vättarna kunde sjä-
la små odöpta barn. Se vora synnerli-
gen goda mot dam. Helst ville dam hava
hava Flickebarn och unga mödrar, så
"Vättarna fick beblanda sig med Kristnat

Blod. "Exkrementer efter odöpt barn eller
barnsängskvinna som ej "kackat Prästen
för sitt" (blivit kyrkotalgen) dam borde
helst brännas eller och en tillja i golvet
opplystas och därunder utslås. Obs! men
man skulle utslå spillningen från sig
ej åk sig för slog man den åt sig dragt
"vättarna" in i huset." Obs! Naga! segandes
uppsagor!! Värst var om en kvinna spill-
de av sitt "menstruationsblad" på jorden att
"Vättarna" finga därav då hade dam ab-
solut makt över henne. Obs! b.a. Berätta-
de mormor följande saga. "Sitt var en ung
mål, som råkat spilla av bemälda blod
på marken. En afton då han var ute på
mötte han en lifen man. Sitt var en "Vätte".
Han sade "Länge har jag sökt dig du är min
och jag äger av ditt märke." Flickan våga

6)

ACC. N.R. M.6940:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de först att följa honom, men ju mer han
såg på Vätten desto mer kände han sig
dragen till den lille mannen, som "Smä-
mäs" (smålag) mot henne. Han lade sin
hand i hans. Så sjönk den sakta ner
igenom jorden. "Vätten" sade "Var ej rädd
min älskade; snart är du hemma i mitt
slott och du skall bli hertiginna över
mycket folk. Se komma till stora salar, som
glimmade av guld och silver och flickan var
iklädd en härlig dräkt, så han lyngdes av
de många guld och silversmyckena, som
lyngde dräkten. Så blev han "Vätters make".
Han glämdes allt ovan jord. Han länge han
var i underjorden visste han ej; men han
födde 3 barn åt "Vätten". Där var vättar i
1000-tal i detta underjordiska land. Han
visade henne djup bördnad. En gång fick

han höra ett besynnerligt ljud tränga ner
till sig. Han frågade sin man "Vad är detta
för ett ljud?" Han svarade, "Min älskling
man ringer till julotta där uppe på jorden.
Så mindes han ~~de~~ det. Han bad sin man
att få helra på henne för en kort stund. "Det
fick han löfte till, men först tryckte "Vät-
ten" en underbar ring på hennes finger och
ringen lyfte som en liten sol. "Var rädd om
denna ring, ty förlorar du den, så träffas
vi aldrig mera," sade hennes man. Så gav
han henne julgåvor, som säga ut, som
"Lockanät" (spindelväv) men när han ä-
rskad på jorden, så var det dyrbara guld-
smycket. När han kom in i ^{att klargjorda hem} sitt ~~hem~~
då ~~han~~ såll hennes gamle fader och läste
ur bibeln. Han var åldrad, men själu var
hon lika ung. Lyssnaren vora borta och

8.)

ACC. N.R. M. 6940 : 8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

modren död. Hon=(flickan) hade varit
borta i hela 20. år och man hade länge sökt
henne, som död. Hon blev sammings
sammade. Medan hon så fick fadern
se den underbara ringen, som han drog
av flickans finger och gick omedelbart
till Prästen & berättade allt. Prästen lade
ringen i "Mässerwin"=(troligen vin efter natt-
vardsgång.) Sen behöll han ringen, och skic-
kade vinet hem till flickan, som verka-
de likt "Nipslier"=(litet färg.) Men när
fadern gav henne av "Mässerwinet" kom
hon åter till sina rinnerfulla bruk, och
Men ringen och guldsmyckena, som för-
vandlades åter till "Lyckanät"=(Spin-
delväv.) Tösen kom aldrig åter till de
"underjordiska" värld. På slöt mormors
saga, en av de mer än hundratals som
Berättade.

När "Väktarna" visa sig om dagen, så förkam-
mar dom sig till stora grador. Jag minner
med vilken värnad våra fäder mötte
en stor grada. Han kallades "lilla jung-
frun t.o.m. lilla sersan". Han gick så långt
i vantra, att man trodde en stor grada
kunde vara en förkamrad prinsessa.
Att t.ex. vid släkt skada en grada med
licen ansågs olyckligt. Men om så sked-
de var man pliktig att med en "klut"
och en tråd förbinda den sårade gra-
dan, fast erkännas måste att dam var
högst äckliga och klumpiga ut; så det
var väl ändå en fatal liknelse att
detta klumpiga djur kunde vara en småt,
vacker jungfru. Men vantran var så
stor, att min farbror Nils Jönsson frågade mig
att binda dam foten med min fickduk, han

10.)

ACC. N:R. M. 6940:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

jag måste spräcka sänder för en stor grada
som jag sårat i foten med Lien då jag
sladde korn på "Smackåsen." Jag sade,
"Snälle farbror, en padda är en padda,
det är ingen Vättaflicka." "Ja, du min lilla,
en ska inte göra rej försäker, då finnes
många dolda makter, som vi inte för-
stå oss på." Jag skall tala om en händelse,
som hände mig i mitt lilla Furåkra för någ-
ra år sedan. — Det var på förvinteren, men
ingen snö och blidväder. Min hustru Ulrika
var borta i 11da dagar och vårdade en sjuk
kvinna fru Johanskans. Jag var ensam och
satt och sken för Nordiska museet. Nä-
ra mitt hem ligger en aldrig utmärkt
skogskälla som jag förbättrat. Jag be-
hövde vatten och tog båda vattenhink-
arna och gick dit. Så såg jag vad jag för

11.)

ACC. N:R. M. 6940 : 11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ej sett. 2. stora grador, den ena något mindre, ligga på rygg med benen utspärrade in till varandra. Jag blev arg, och mumlade till mig själv, "Hur ska jag få upp de där fula sjävlarna ur min källa?" Jag vände åter till hemmet och band en hink på en stör så hinken bildade rätt vinkel mot stören, sen gick jag och tog upp gradorna och släppte dem oskadda i ett varkenlike. När jag åter kom hem och löste spannen från stören, så såg jag åt mig själv, "Gott jag släppte de fula sjävlarna i min källa!" Knapp var detta sagt förrän jag kände som ett yknuggi ryggen och jag fick kräkt enbarmligt och frös så jag skakade. Jag måste sprax gå i säng och varit så sjuk i 3 dagar, all det var mig stor möda elda i spiseen. Nu tror gubben

12.)

ACC. NR. M. 6940:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på "Vättarna" tillvara, tänker möjligen
någon, som läser oppskriften. Thugalunda!
Det är nu cirka 8. år sen detta hände mig i bör-
jan av kommande december. Ols! Men hade
dylikt hänt någon för 100-år tillbaka, så
hade det förvisso varit "Vätter, som begit
sin boning i Källan. När jag åter blev
frisk gick jag bort till min präktiga, nu
94.-åriga sagoberätterska här i byn Lills-
hult. Jag berättade vad som hänt mig.
Den gamla sade tvärsäkert, "In då är inget
tvivel, du råkade ut för "Vättasolket." "Var-
de du bara blott se råda & lagt en röring
i källa & befts för att, så i salakvällninga
hade du vatt kry & paddorna försvunna
ur di källa, slöt den gamla," som ännu
är kry och gott minne. — Sagoberätter-
skan heter Mathilda Svensson, adr: Lillskult, Kriksvia.

13.)

ACC. N:R. M. 6940 : 13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mormor berättade. En dag gick en ungdom
och slädde i en äng. När han såg till hade
han slätt över en stor groda, men ej skadat
henne. Han bar bort grodan rätt hemme
på en luva för att han ej äter mätt hopps
opp i det aslädda gräset. Så glämd han bort
grodan. ½ år därefter var drägen ute i sko-
gen & högg. Så kom han i en håvryckning
och visste ej var han. I ett tag var han i
underjorden. Där var en stor sal, som glimme-
de av "sölver & gull." Där stod ett fint bord du-
kat med många fina maträtter & drycker.
Grodan, som drängen burit undan för li-
en, var en ung "Väktarinna", som nu kall "Kris-
tingröl" = (Krisningkalas) på sin förfäddes.
Drängen bjöds den äran att "Thå Fadder" på
den förfäddes. När dopet var förättat, så
sattes dom till bords. När drängen såg upp

14.)

ACC. NR. M. 6940 : 14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

part han sin förskräckt, ty över hans hove
hängen spår kvarsten på ett an "Vättafrenn"
hållhår. Strängen hade nära svimmat, ty han
lätt kunde icke håret brustit, och då hade han
varit krossad i små smulor. "Vättafrenn"
märkte hans nära belägenhet och sade
till honom, "Lika rädd var jag, som du
nu är; när du var över mig med din
lilla dräpp i ångan. Jag var då på
väg att bli en mor till den son, som du
i dag stått fadder på." Men du bar mig
vänligt bort i dina händer och satte mig
på kulan, och nu räddas jag dig." Så
svängde "Vättafrenn" en liten häpp ä-
ver drängens hove, och sprat spad han
åter på jorden och kände skagen
och sitt arbete igen. Så slöt mormor
saga om drängen, som var "Fadder åt Vät-
ternas förstfödd".

15.)

ACC. NR. M. 6940 : 15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Enligt vad jag hört av mormor jämte flera gamla så var det blott inset i jorden, som "Vättarna" bodde. Även i stammen och rötterna av vissa träd. Enligt vår omdömesförmåga, så låter det ena såväl som det andra omöjligt. Men vi få påminna oss att fäderna kunniga "Vättarna" för att vara "budeväsen". För vi tro på vad den gamle "Förgångaren" och sagoberättaren "Pelle-Rättare" i Heksult sade, så rymmes 18000. Andar i ett nötskal, å då så! - Vi påminnas absolut om fädernas tro att "vättar" bodde i träden genom våra gamla "Värdträd". Redan är upptecknat för Folkminnesarkivet i Lund hur gäpigt det t.ex. var för havande kvinna, att hon offerade lifvet mjölk eller maltöl på "Värdträdet" rötter. Ly när hennes stum var kommen, så behövde han blott 3 gånger

16.)

ACC. N:R. M. 6940:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

er famnlaga "Vårdprädet och kysa det sen
fäddes han sitt barn smärtfritt" prätsen
Bibeln läses från fäddes dag "jag skall
läsa dig på mycket vedermöda, sin barn
skall du föda med sveda". Helt så!!
Särjämte påminner jag om den stora "Vård-
präden" i f.d. Lantbr. Emil Carlsons ägor i
Kinnarumåla, Kråkumåla socken. Den är och
insänd och upptecknad för kort tid sedan.
Upppteckningarna därom böra läsas i sam-
band med denna volym! Obs! Vänligen be-
stoda våra "Vårdprä" av en stor gammal
och i vars nedre grenar man byggt s.k.
Länsal med dit ledande trappa, sådant
"vårdprä" från min hembyggd Kråkumåla
i Älgshults socken m. f. plattor, se teck-
ning n: 1. Nu äro dem ihullhugna nog-
ligt nog. I dessa "Vårdprä" voro flera

18)

ACC. N:R. M. 6940:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skatban, men de den, som ren mer dessa
ban. Gjorde t. ex. en bande "skyldig till slikt,
så kunde han vänta att inom kort mis-
sa sin bästa mjölkeska eller bästa dragate.
Var det t. ex. en tjänstledning, som gjorde sig
skyldig till att riva bemälda skatban,
så hade han inga djur att mista, men
så kunde han vara viss om att han blev
förskjutten av fästman och fick gå ogift i
all sin tid, och det var väl straff nog. Set
tycker mig, som om de gamle fäderna
fäst vinst avseende vid prädens stor-
lek och utseende. Vi veta om 2. besyn-
nerliga björkar (om dessa präd verkligen
tillhör björken?) Set ena; något mindre,
finnes i en slätteräng hos nu døde lantbr.
Alfred Jansson i Bärkebo, Kråksmåla-
socken, det andra, något större trädet

18.)

ACC. N:R. M. 6940:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

är och i en slätteräng som meter från mitt hem,
å Lantbr: Gustav Karlstoms ägor, se teckning
N:o 2! "Vättabjörken" är väldigt vacker, bladen
äro mindre än vanligt björklän, vid mid-
samtid synes ^{med} i många blad liksom litet
stänk av kurat, tokat, blod, men det regnar
väl bort framåt hösten. Tydlig synes det
inte. Fäderna sade att "Förmiddagsolkänd-
et stänka" "Vättarna" litet av sitt blod på
bladen för prädet skall växa och trivas.
Björken - (vi kalla den Vättabirk) har ris så fint
som en "Marruska." och prädet är så fint
som en väl klippt Haagforshäck. Fäder-
na sade att i "Solavänninga Förmiddags-
natt" (natten till 27de december) så klippte
"Vättarna" prädet's ris, därför är han så jämn
och vacker. — Fäderna trodde att om
Bronden Högg "Värdprädet" så gjorde han

sig & de sina husvilla. Mormor har berättat följande saga, då jag var pojke. Det var en bonde, som hade ett äldrigt vildträäd, som stod nära mansgårdsbyggnaden och "skräpade ner gården" tyckte han. Han beslöt att hugga trädet. Men varje gång han närmande sig trädet med yxa, så var det, som om "osynliga makter" höll honom tillbaka. Omständigheter rådfrågade han sig hos en "Klok käring". Han rådde honom till att låta trädet vara i fred, för hugger du det, så gör du dig och dina husvilla. Men bonden var trött på sig och högg trädet. Men då fick han en bitter ånger och kunde ej finna ro och sömnen verk borta från honom. Några nätter efter den dag han högg trädet beslöt han en natt lysa vid stubben av det fällda "Vild-

20.)

ACC. N:R. M. 6940 : 20.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

trädet." Så hörde han sorgsna, halukvävda,
röster inifrån stubben säga, "Husvila ä vi hus-
villa ä vi, men husvilla ska I bli." Påföljan-
de natt blev det en svår eldsvåda och storm,
ädelade varje hus på gården. Håran blev bant
en så fattig, att "Hau fick lämna Förd &
Grund." så slöt denna mormors saga. -
Obs! Likaså var det av första vikt att i gam-
mal tid vid byggnad av t.ex. Mausgårdstyg-
nad eller Fåhus å ny "Funt" (Byggnadsplat-
ntränna "våternas" måtelse att få bygga.
Det tillgick så enligt gamla timmermäns
utsagor. Man lade timmermäns verktygen
på den tillänkta byggnadsplatsen 3. 4. 5.
dagsnätter efter varandra och bysmade. Hört
des "våttarna" bolta och timra, då var det
till att bygga, ty då gillade dem förslaget,
men hördes inget, då borde man offer

21.)

ACC. NR. M. 6940 : 21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sitet spennum mjölk eller maltöl på plattan. Hörde inget då heller, som tydde på att "Vättarna" överlät "Tömten", så borde man friköpa den genom att gräva ner en "sölpäng" (silverspenning) på plattan. Skulle då ej "vättarna" ge sin vilja tillkänna, så var säkrast att välja annan "Tömt".

Åh! Den nu hänsatte, äldrige, timmermannen Johan Peter Pettersson, född 1834 i Lindsbuck, Bråksmåla socken; död 1932. I kommunens älderdomsnem har berättat följande. Set hände för honom att på godset "Kamäsa", Högby socken kalmar-län, att man skulle uppbygga en Herregårdsbyggnad. Så kom en liten "Vätte" till Godvägaren och bad honom byta "Tömt". Så skulle det alltid bli rikt på godset, men hörsammade

22.)

ACC. N:R. M. 6940: 22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han ej, så skulle där bli fattigt under s. å-
gares tid och dam skulle för skulder på ö-
verlåta godset åt andra." Detta har Bok-
staveligen gått i uppfyllelse. —

Mormor och Farbror Nils anordnade att "Vät-
tarna" maffetid hade fester ute på marken.
Som gjorde ringdansar och lekar, såsom
vi människor göra. Obs! Varje "Vätte" ha-
de i handen ett litet ljus, stort, som en
"Blyerstjinnastump". Ljusen brunnna med
"Blågrön" låga. Ibland hände att "vättarna"
slappade ett ljus. Farbror Nils hade hit-
tat ett sådant ljus. Jag fick löfte se det,
men han hittade det inte för tillfället
bland alla saker, som han hade i sin
"Smedklappabyrå." Obs! Ett sådant vätte-
ljus var nästan stenhårt, men brödde
all "Förgörning." Om folk eller på hade fått

svärläkta sår och "Man skou libet ~~stoft~~
av "vättaljust" i såret, så läkkes det
fort och väl," sade Tärbras. Oho! Morron
utsago! "Det kunde hända att fäkre-
aturen i fähuset ibland vantrevos. Så
gällde si till so di inte var i vägen för
"Vättarna". Men det brukade jätas genom
att väl rengöra "Prä och hättar", för de
underjordiska folket är mycket rentliga
å rej! "Men jag vet, sade morron, att vi
kanne på flytta "halvaktetten" i fähuset
innan småkalvarna trevos, för di ä
ena lorkpävar, helst om di komma in på
de underjordiske." Enligt fädernas pra,
så skulle man kunna indela "Vättar-
ne i 3. kategorier, men dock samman-
hängande, nämligen "Vättar i jorden, som
hetta "de underjordiske". Vättar i träden

24)

ACC. N:R. M. 6940 : 24

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och trädens rötter, som hette "Hög-Vättar" och så "gårdsvätten," som benämndes för "Gårdstam" och hade löfte på ba i en väja på "stoverinden." Ooh! Och Lär till Jultammen," som endast talades om vid jul och skulle hava "viter-gröt, öl och en suppa på Loftstrappan julaftonskvällen. Ooh! Jag är ej viss på om "gårdstam" kunde vara samma, som "jultam," men "gårdstammen" talade de gamla om hela året, "jultammen" endast vid jul. Mig förefaller det, som det varit L. Rörskilda Tomtar. Setta lämnar jag, som allmogeman åt de Hög-lärde att bestämma. Men att d.s.k. "Tomtarna" tillhörde "Vättarnas" klass, det fann jag tydligt av hänsoona fädernas uttåg. Ooh! En Volym om "Tomtar" och "Tomtekistor" följer efter hand. - Alltså!

ACC. N:R

M. 6940 : 25.

Landskap: Småland.

Härad: Uppvidinge.

Socken: Ålgård.

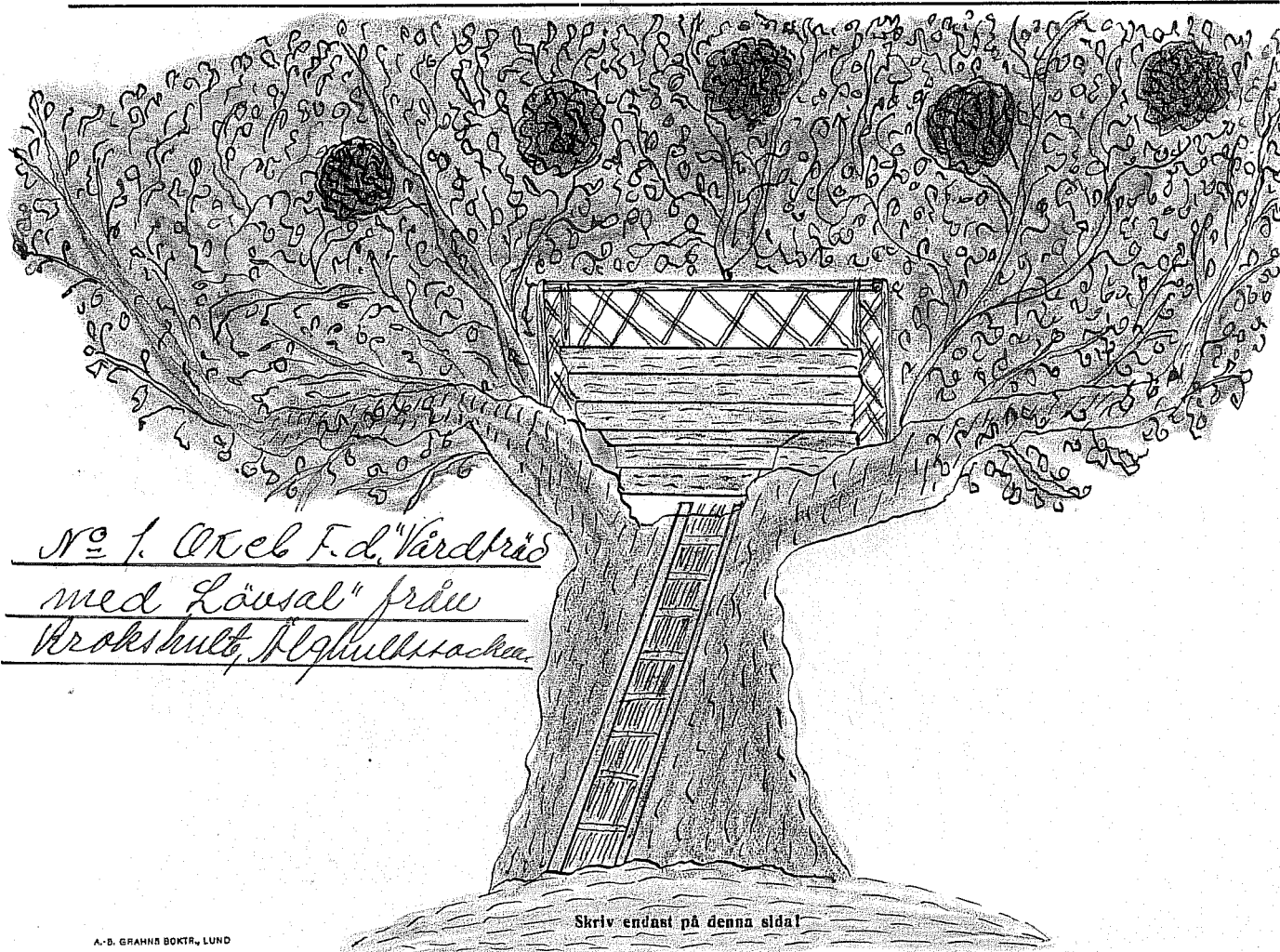
Uppteckningsår: 1940.

Upptecknat av: Carl Vikberg.

Adress: Furåkra, Västmanland.

Berättat av: Susanna Ekland-Wattérus.

Född år 1880 i Ålgårds socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R

M. 6940:26

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Viking

Härad:

Uppsvidunge & Kauhöja

Adress:

Furåkra, "Kräksmåla"

Socken:

Kghult & Kräksmåla

Berättat av:

Susanna Erlandsdotter, m. f.

Uppteckningsår:

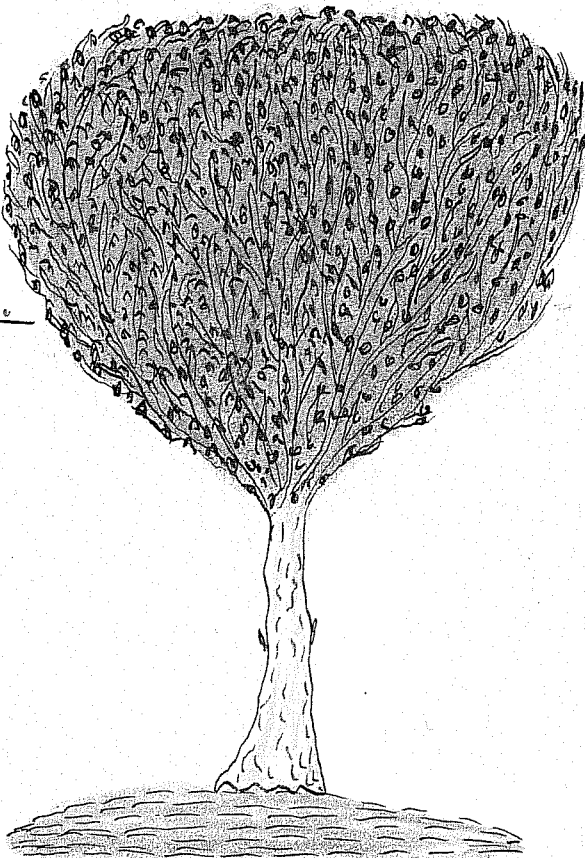
1940.

Född år

1800. i Kghult socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

No 2. "Vätkalejörken"
på Lantbr. Gustav
Karlsens ågor, ad:
Lindhult, "Kräksmåla"

Skriv endast på denna sida!